

Materiały informacyjne wizyty studyjnej

realizowanej w ramach projektu „Lokalsi do dzieła!”

realizowanym w ramach Priorytetu X Fundusze Europejskie na transformację
Działanie 10.24. Włączenie społeczne - wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji
Programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027

Katowice - osiedle robotnicze Nikiszowiec

PODSTAWOWE INFORMACJE

Osiedle robotnicze Nikiszowiec jest unikatowym zespołem urbanistyczno-architektonicznym powstałym na początku XX wieku dla pracowników śląskiej kopalni „Giesche”.

Stanowi doskonałe ucieleśnienie popularnej w XIX wieku idei budowania na terenach uprzemysłowionych nowoczesnych osiedli patronackich, których celem było związanie robotnika z

Fundacja Regionalnej Agencji Promocji Zatrudnienia
Ul. Mazowiecka ; 41-205 Sosnowiec
e-mail: biuro@frapz.org.pl
tel.: (32) 785 42 21

zakładem pracy i zapewnienie mu warunków niezbędnych do godnego życia. Stąd obok podstawowej zabudowy mieszkalnej architekci uwzględnili rozbudowany program socjalno-usługowy, który wpłynął na kształt podporządkowanego ściśle funkcji układu przestrzennego.

Spośród wielu przykładów podobnych kolonii robotniczych Nikiszowiec wyróżnia się skalą, zwartością i zamkniętym charakterem założenia podkreślającym jego związki z kopalnią. Monotonia jednorodnej ceglanej architektury została przełamana dzięki zastosowaniu zróżnicowanego ceramicznego detalu w fasadach czy jaskrawych akcentów barwnych w ościeżach. Nikiszowiec jest też najlepiej zachowanym osiedlem górniczym regionu. Jego autentyczność przejawia się nadto w kultywowaniu wartości niematerialnych - tradycyjnego stylu życia i obyczajowości wynikających ze specyfiki kulturowej śląskich społeczności górniczych.

HISTORIA

Patronackie osiedle robotnicze Nikiszowiec zaprojektowane zostało przez architektów niemieckich Emila i Georga Zillmannów w latach 1908-1912 z inicjatywy koncernu Bergwerkgesellschaft Georg von Giesche's Erben dla kopalni „Giesche” przy szybie „Nickisch”. Jego budowę poprzedziło powstanie osiedla Giszowiec, które okazało się za małe dla potrzeb rozrastającego się przedsiębiorstwa. Budowanie podobnych kolonii mieszkalnych w pobliżu wielkich zakładów przemysłowych i wydobywczych miało na celu zatrzymanie robotnika w jego miejscu pracy. Fabrykanci oferowali zatrudnianym przez siebie pracownikom korzystne formy opłat za mieszkania, zobowiązywali się do wdrażania szerokiego programu usług, edukacji i opieki zdrowotnej, a od 1904 r. - podstawowych standardów higieniczno-sanitarnych narzuconych przez pruską Ustawę Osiedleńczą i Budowlaną. Nakazywała ona między innymi zapewnienie mieszkańcom wody pitnej, systemu odprowadzania nieczystości, oświetlenia, a także wybudowanie odpowiedniej liczby szkół i mieszkań dla nauczycieli oraz baraku dla zakaźnie chorych.

Pierwszy blok mieszkalny Nikiszowca oddano do użytku w 1911 roku. W 1914 roku przystąpiono do budowy neobarokowego kościoła na centralnym placu, również zaprojektowanego przez Zillmannów. Wybuch I wojny światowej wstrzymał prace przy wznoszeniu osiedla. Podczas powstań śląskich (1919-1921) w Nikiszowcu toczyły się walki o przyłączenie terenów Górnego Śląska do Polski.

W 1922 roku w wyniku plebiscytu powiat katowicki wraz z Nikiszowcem znalazł się w granicach Polski. W 1924 roku osiedle zostało włączone do gminy Janów; od lat 60. wspólnie stanowią dzielnicę miasta Katowice. Po II wojnie światowej w przykładowej świetlicy kopalni skupiła się grupa artystów nieprofesjonalnych, określana Grupą Janowską, której członkowie zasłynęli z portretowania codziennego życia śląskich społeczności górniczych. W latach 70. rozebrano część budynków gospodarczych (chlewików i pieców chlebowych) wypełniających pierwotnie przestrzeń wewnętrznych dziedzińców w obrębie każdego kwartału mieszkalnego. Przebudowano także kilka obiektów lub zmieniono ich funkcję. Wpisanie osiedla do rejestru zabytków pozwoliło zachować autentyczność założenia, która wyróżnia go na tle innych niszczących i przekształcanych dawnych osiedli patronackich Górnego Śląska.

NAGRODY I WYRÓŻNIENIA

- Rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 14 stycznia 2011 osiedle zostało uznane za Pomnik Historii.